

ARANY ÉS ÁBRÁNYI KORNÉL VITÁJA WAGNER OPERAREFORMJÁRÓL

Aranynak a hazai zene különböző fajtáival való érintkezéséről, kapcsolatáról meglehetősen gyakran szóltak mindkét szakirodalomban. Gulyás lexikonában a témának külön bibliográfiai szakaszt is nyitott, s az utolsó évtized egyik legjobb forráskiadványa, a Kodály—Gyulai Ágost-féle Arany-kötet is ebbe a tárgykörbe vág.

Annál feltűnőbb viszont, hogy a Wagner-kérdéshez való hozzászólásának nemcsak érdemi vizsgálata, hanem úgyszólván regisztrálása is hiányzik. Az új háromkötetes Zenei Lexikon Arany-címzava például meg sem említi, és Sötér István, aki igen tanulságos összevetést tett nagy monográfiájában, a *Nemzet és haladás*-ban Arany eposzt s Wagner operát reformáló törekvései között, nem hivatkozhatott e vita részleteire, mert ezek az Arany-szövegek nemcsak ismeretlenek, hanem jóformán hozzáférhetetlenek is. Soha semmilyen Arany-kiadás nem vette őket fel; meglepő ez, mert Voinovich e szövegek közül háromról tudott; az életrajz III. kötetének 46. lapján, mint Arany széles tájékozódásának bizonyítékait említette őket, anélkül azonban, hogy a cikkeik velejét érintette vagy keletkezésükörülményeit tárgyalta volna. Amit mégis elmondott, félreértéshez vezethet, kivált azáltal, hogy — akaratlanul is — a vitapartner elmarasztalásává lett.

A következőkben közöljük a szövegeket. A vitát tartalmi tekintetben nem kívánjuk elemezni; csupán létrejöttének tárgyi körülményeit, hangnemének a körülményekben rejlő indítékait igyekszünk megvilágítani.

Wagner 1863 júliusában hosszabban hazánkban tartózkodott, s műveinek részleteiből 23-án és 28-án hangversenyt adott. Arany ez években második lapját, a *Koszorút* szerkesztette. A *Koszorú* szélesebb körű, irodalmon túlterjedő programjának megfelelően zenei eseményekről és művekről is adott ismertetést, bírálatot. Rendszeres zenei referense Bartalus István volt, aki ezúttal háromfolytatásos cikkben (*Wagner és hangversenye a Nemzeti Színházban*) lelkes magasztalásokkal számolt be a német mester hangversenyeiről. Közben művészetéről, törekvéseiről is képet igyekezett rajzolni, s e művészi törekvések magyarföldi honosításáról, hasonításáról, lehetőségeiről elmélkedett, elmarasztalva némiképp a Nemzeti Színházat (amely akkor, ismeretes, még az Operának is gazdája volt), Radnótfáy intendáns-igazgatót, mert nem segíti elő elégségesen sem Wagner népszerűsítését, sem a wagneri szellemben fogant magyar opera születését. Bartalus, cikkét lezárva, így írt: a Nemzeti Színháznak föl kell készülnie Wagner elismertetésére és népszerűsítésére, sőt, Erkel és Mosonyi is „Wagner-féle magyar operákon gondolkodhatnának. Igen! ez legyen előttünk a cél; de mivel ugrás a természetben nincs, e cél felé haladjunk lépcsőnként, tanuljunk és tanítsuk a zenét, hogy Wagnert ismerhessük.” (K. I. II. 7. sz.) Beszámolójának ehhez a befejező részletéhez fűzte, lapalji szerkesztői megjegyzésként az alább elsőnek (I.) adott szöveget. A vitából ez a legismertebb rész; a most folyó kritikai kiadás XII. kötete már fel is vette anyagába (310—311.; 619.). A vita egészének együtt olvashatósága miatt mégis közöljük itt is, annál is inkább, mivel ez az I. szöveg mindössze pár sort tesz ki.

A *Zenészet*i Lapok „A szerkesztőség” aláírással, lapvégi tárcarovatátán, aug. 27-én (48. sz.) cikké terebélyesedő megjegyzést fűzött Arany észrevételeihez: *Néhány szó Wagner R. érdekében*. A cikk, mint alább látható (II. szöveg), bár respektussal szól Aranyról, mégis rejt ingerültséget. Ez az előzményekből érthető. A Zenészet i Lapok első jelentékenyebb zenei szaklapunk volt. 1860. okt. 3-án jelent meg először s kisebb szünetekkel másfél évtizedig, 1876. aug. 5-ig maradt fenn. Idősebb Ábrányi Kornél alapította és szerkesztette. Hetenként jelent meg, nyolc kis újság alakú lapon. Előfizetése ugyanannyi volt, mint a másfélszer nagyobb terjedelmű *Koszorúé*, évi 10 Ft. A lap kiemelt főbb munkatársaiul Bartalus Istvánt, Bárány Fetiht, Károlyt, Mosonyi Mihályt, Reményi Edét s Szénfy Gusztávot jelölte meg. A lapban mintegy fele-fele arányban foglalt helyet a szorosabban vett elméleti s a szélesebb közönségnek szánt ismeretterjesztő anyag.

Ábrányit, mint később fiait is, rendkívüli, szinte a pózig menő öntudatosság jellemezte. Öntudatra volt is oka. Magas előfizetési ára ellenére, nagy áldozatot kívánt tőle a lap fenntartása, hiszen a kicsiny magyar értelmiség nem tudott eltartani egy zenei hetilapot. S a lapot, bár némiképp szűrkén, igényesen szerkesztette még ismeretterjesztő felében is. Öntudatának azonban igazi forrása az volt, hogy úgy érezte, a magyar zenei „naturalizmus” (azaz tanulatlan praktícizmus) turjánzó bozótjába ő vitte elsőnek az elmélet nyisdollóját, a magasrendű s korszerű elméletet. Ábrányi ekkor már szívvel-lélekkel wagneriánus volt. Lapja kérére gyülekeztek az irányzat magyar hívei, akiknek hazai zászlója ez években Mosonyi Mihály neve volt.

Mosonyi a lap hangjának, irányának ez években Ábrányival legalábbis egyenrangú formálója volt. Harcot hirdetett mind a népdallal, a népdal variálásával megelégedő, a népdalt

magasabb fokra nem emelő „naturalizmus”, mind Erkel, szerinte avult, s nagyrészt utánozó művészete, törekvései ellen. (L. pl. *Előszó a Zenészet Lapok negyedik évfolyamához* c. cikkét, *Zenészet Lapok*, 1863. okt. 1.) S a Mosonyi körül tömörülők nem kevésbé élesen álltak szemben Erkelrel s híveivel. Zenetörténünk még kevésbé dolgozta föl a két jeles komponista s a két tábor ellentétét, küzdelmét, mely időnként vad személyeskedő gyűlölködésig fokozódott. Csak e vita körüli számokban is nem kevesebbel vádolják Erkelét, mint hogy hazug, képmutató; elherdálja a Nemzeti Színház által rendelkezésére bocsátott hivatalos pénzt: sőt, nyílt korrupció vádjával is illetik: a tantiemek megszápolásával, s azzal, hogy juttatás ellenében enged szerephez, előadáshoz művészeket, műveket (1863. márc. 3.). A fő vád ellene az volt, hogy maga is műveletlen elméletileg s a „naturalizmus” pártfogója. Wagner-ellenességét is magyarázták ezzel. A *Zenészet Lapok* szerint a Nemzeti Színházban uralkodó alacsony színvonalnak, klikekző légkörnek, elmaradott felfogásnak a drámában Szigligeti, az operában Erkel a fő magyarázata. Káros tevékenységük első számú fedezője pedig az intendáns, Radnótfáy Nagy Sámuel.

A *Radnótfáy* ellen indított hadjárat egyik kezdeményezője és központja így érthetően a *Zenészet Lapok* lettek. S ez szolgáltatta az első összetűzést a két lap között. Előtte kölcsönös jóindulat s közeledési szándék jellemezte viszonyukat. Aranynak ugyan aligha lehetett kedvére Mosonyiék hangneme, amely, elméleti felkészültségük tudatán, fölényes, föllengős, sőt, gyakran főnnhéjazó volt. Azt mondhatnánk, két oktávval folyvást fölébb énekeltek, mint amit Arany szeretett. Különösen Ábrányi, aki wagnerianussága ellenére, Párizsban a francia romantikától tanult „írályt”. Ennek ellenére dicsérte Arany Mosonyit, midőn ez magyar költők versei megzenésítését s a magyar ritmus kérdésének tisztázását sürgette (A. J. Krk. XII. 98—99.) Mosonyi viszont Arany *Letésem a lantot* c. versét választotta az elsők egyikéül megzenésítésre, s a *Zenészet Lapok* mellékletként kottáját is adta. (L. 1861. jan. számok előfizetési fölhívását.) A *Radnótfáy* elleni támadást azonban Arany körében, vagy pontosabban: Csengery körében rendkívül helytelenítették, mert bár láthatólag nem tartották különösebben tehetségesnek, szöveg józólését, becsületességét, munkakészségét, józanságát biztosítéknak vélték arra, hogy kivezeti az intézetet a Ráday alatt keletkezett zúrzavarból (l. A. J. Krk. XII. 387.). Midőn a támadás elérte csúcspontját abban a memorandum-szerű föliratban, melyet szinte az egész írói-művészi „ellenzék” aláírt, a „fiatalok” s „polgáriak” egyaránt, Vajdától Riedl Szendéig, Zilahy Károlytól Reviczky Szevérig, Bexheft Ármintól Szénfy Gusztávig, s amelyet Dobsa Lajos s Reviczky nyújtottak át 1863. július 23-án a királynak, a *Koszorú* hevesen kikelt.

Gyulai, a maga éles modorában, következetlenséget, tájékozatlanságot, rosszhiszeműséget s meggondolatlanságot vetett a fölirat szerkesztői, köztük névszerint a *Zenészet Lapok* munkatársai részére. (k. II. I. 5. sz.) Ábrányi rögtön válaszolt, gúnyosan, fölülről, *Gyulai* zenei laikusságát is hánytorgatva, bár lényegében találóan s meggyőzően (*Zenészet Lapok* 1863. 45. sz.). Ezentúl gyakoriak voltak az apró szúrások a két fél között. Az említettek mellett az ez időben Ábrányiékhoz húzó Reményi volt többször célpontjuk (l. pl. K. I. II. 6., 8. sz.).

Arany azonban tartózkodott minden közbeszólástól.

A *Bartalus*-féle cikkekhez fűzött megjegyzés sem közvetlenül a *Zenészet Lapok*nak szólt. Közvetve azonban nekik is, elsősorban nekik. A lap ugyanis a nagy eseményre, Wagner látogatására való tekintettel szinte egész évfolyamát Wagner ismertetésének, elismertetésének, magasztalásának szánta, s e cikkek egyik vezérmotívuma éppen a wagneri opera *drámái* elemének hangsúlyozása volt. Egyebek közt ennek jegyében közölte a lap, részleteiben, az *Oper und Drama* fordítását is, a szerkesztő tollából.

Arany, Ábrányi e megjegyzéseire a *Koszorú* 10. számában körültekintő, óvatos és pontos fogalmazással, de kétségkívül indulatosan válaszolt. Láthatólag oda törekedett, hogy a problémát szigorúan körülhatárolja, arra a kérdéskörre korlátozza a vitát, melyet jegyzetében érintett, s ne engedje számára idegen területre átsiklani. (A „*Zenészet Lapok*nak”, aláírás nélkül; III. szöveg.) Schmidt Juliánt éri ntúutolsó passzusa azonban közvetlenül volt e tekintetben.

Ábrányi nem késett a válasszal, s most már láthatólag félretette a respektust, s meglehetősen ingerülten, helyenként kioktatóan is, bár az akkori általános vitahangnemhez képest még mindig mérsékletet tanúsítva felelt „*Zen. Lap.*” aláírással. (A „*Zen. Lap.*” a „*Koszorúnak*”, 50. sz. szept. 10. IV. szöveg). Feleletét nem formálta cikké, hanem leközlölte Arany egész választát s kommentálóját, cáfoló lapalji jegyzetekkel kísérte szinte minden passzusát. Aligha csak a kényelmesebb megoldás vezette e forma választásában, s nem is csak a bevezetőjében mondott ok. Valószínűleg azt akarta megmutatni, mennyire nem hagyja Arany cikkének egyetlen elemét sem vizsgálat, válasz és cáfolat nélkül. A maga teljes fölényének érzetét kívánta az olvasóra is átvinni. Arany maga is megérezhette az Ábrányi-válaszotta forma veszélyét. Különösen a tekintetben, hogy vitapartnerre a széljegyzetekkel a problémát annyira szétindáztatja, hogy az olvasó végül már nem tudja, miről van szó, csak azt látja, hogy Ábrányi szakszerűen cáfol mindenütt. Azonnal válaszolt, s újra összefoglalta pontosan és tömören az

általa vitatott, föltett kérdést, a „műforma” kérdését. S hogy elvágja az egyre élesebbé s kényelmetlenebbé váló vitát a számára idegen területen, hangsúlyozta a cím nyomdallag kiemelt *Végszó* szavával is, hogy részéről immár nincs mit tennie az eddigiékhez. (*Végszó* a *Zenészet* Lapoknak. K. I. II. 10. sz. V. szöveg.)

Ábrányi tudomásul vette Arany lezáró szándékát, nem élezte tovább az ellentétet, nem válaszolt. Munkatársaik között azonban ezután is több apró szóváltásra került sor (I. A. J. Krk. XII. 626.), bár békülő gesztusokra is, s a *Zenészeti* Lapok például hálásan nyugtázta a *Koszorú* egyetértését egy vitakérdésben (1863. dec. 3.). A két lap viszonya azonban hűvös maradt. S Aranyban, láthatólag, benne tört ama rossz érzés tüskéje, hogy egy inkább csak sejtést kifejező megjegyzése következtében oly területre kényszerült, ahol álláspontja helyes-ségéről, szakismeretek hiányában, nem szerezhetett magának sem egészen bizonyosságot. Ezt bizonyítja a vita utolsó szövege, mondhatnók utóhangja. Midőn az általa kedvelt angol *Athenaeum*ban az övéhez hasonló nézeteket olvasott Wagnerről, a *Végszó* ellenére, az elégtételkapás nála szakotlan hangsúlyával, idézte ezt lapja *Külföldi szemle* c. tárcarovatában (K. I. II. 15. sz. VI. szöveg).

Arany szövegei mellett szószerint közöljük Ábrányi két cikkét is. Nélkülük Aranyéi érthetetlenek volnának, kivonatolások pedig legalább annyi helyet venne igénybe, mint változatlan közlésük. De a második kivonatolása, formájánál fogva, szinte lehetetlen is lenne. A *Zenészeti* Lapok pedig ma még a *Koszorúnál* is ritkább s kevésbé hozzáférhető; csupán egy-két nagy könyvtárnak van birtokában.

I. [Arany megjegyzése *Bartalus* cikkéhez]

Nem kívánunk tisztelt referensünkkel vitatkozni, örömet elismerjük Wagner kitűnő tehetségét, sőt operareformja is úgy tűnik fel előttünk mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera túlzásai ellen. Azonban a jövő operájának, a mennyire elméletből ismerjük, nem ígérhetünk nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen, s mert e miatt kénytelen megbénítani azt is, a mit mint opera elérhetne.

Szerk.

II. Néhány szó Wagner R. érdekében

A „*Koszorú*” aug. 16-ik számában: „*Wagner Richárd és hangversenye a Nemzeti színházban*” című cikksorozatát jónak látta a nevezett lap t. szerkesztője következő csillagos észrevétellel kísérni, úgymint:

„Nem kívánunk t. referensünkkel vitatkozni, örömet elismerjük Wagner kitűnő tehetségét, sőt operareformja is úgy tűnik fel előttünk, mint egy más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera túlzásai ellen. Azonban a jövő operájának, amennyire elméletből ismerjük, nem ígérhetünk nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen s mert amiatt kénytelen megbénítani azt is, amit minden opera elérhetne.”

A „*Koszorú*” általunk nagyon tisztelt szerkesztője, e néhány sorban kimondott véleménye által, egy csapással csaknem semmivé akarja devalválni a nagy reformator minden eddigi munkáját, valamint a szakavatott művészeti világ s az évek óta küzdő kritika s elmélet elvitázhatlan vívmányait is.

Állítását meggyőző okokkal nem támogatván, s Wagner tanai érdekében zenereferensével, magát pusztán a negativitás terére állítván, sőt kijelentvén, hogy e tárgyban vitatkozni nem kíván: őszinte bevalljuk, meglepő alakot ölt merészen s határozottan kimondott ellenvéleménye, az egész szakértő kritika s művészvilággal szemközt; mint hivatásunknál fogva annál inkább nem hagyhatunk ellenmegjegyzés nélkül, mert jól tudjuk, hogy a „*Koszorú*” általunk is nagyon tisztelt szerkesztőjét jogosan megszokta a magyar közönség mint irányadó tekintélyét követni, s sokat ad kimondott véleményére.

Mi, többször kifejtett nézeteink alapján s velünk az egész civilisált világ szakértő zenészei s zenekritikusainak legnagyobb része, ellenkező meggyőződésben él s azt hisszük, épen Wagner irányának s így az ő operai műformájának van csak is igazi jövődjője, mi hogy be is következett: ezt napjainkban már senki nem is tagadhatja.

Meglehetősen áttanulmányoztuk W. elméleti műveit, de nem emlékszünk, hogy valahol azt állítaná, hogy a szavalati drámával kíván versenyezni, s mint korunk nemcsak legelső zeneköltője de egyszersmind legkitűnőbb írója felől — ki nagyon is megszokta gondolni amit ír — nem is tesszük fel, hogy olyasmire törekednék, minek kiviteli lehetetlenségét bizonyosan ép úgy belátja ő is, mint a „*Koszorú*” t. szerkesztője.

A „*Koszorú*” nagyon t. szerkesztője „örömet elismeri W. kitűnő tehetségét, sőt operareformja is — mondja — úgy tűnik fel előtte, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera túlzásai ellen.”

E szavakból minden magyarul értő olvasó azt fogja következtetni, hogy a „Koszorú” t. szerkesztője csak részben ismeri el W. működését üdvösnék, részben pedig nem ért vele egyet. — Igen lekötelezne a „Koszorú” t. szerk., ha bővebben kimagyarozná magát ezen — a jelenlegi zeneművészeti viszonyok s törekvésekre nézve — felette fontos tárgyban s okokkal támogatva kifejténé: miben s miért csak részben ért egyet W. operaműformai eljárásával? Ily fontos a művészet életerébe vágó kérdésben, nem tartjuk üdvös eljárásnak oly nagy tekintély részéről mint a „Koszorú” t. szerk. csak úgy odavetőleg állítani fel oly véleményt, melynek érvényessége vagy érvénytelensége nem lehet közönyös dolog a hazai művészvilág s olvasó közönségre nézve is. — Ez megérdemli a vitatkozást.

Végül azt mondja a „Koszorú” t. szerk. hogy: „a jövő operájának nem ígérhet nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen, s mert emiatt *kénytelen megbénítani azt is, amit minden opera elérhetne*”.

Nem kételkedhetünk rajta, hogy a „Koszorú” t. szerk. Wagnert érti e szavai alatt, mert illetéktelenül elnevezett „*jövő operát*” tudtunkkal rajta kívül más valaki nem írt.

Mi erre nézve is az ellenkező véleményben vagyunk s azt tartjuk, hogy épen W. az, ki operáiban az eddigi eljárás folytán elkövetett undok művészeti elbénításokat kiirtotta, s helyettök legegyszerűsebb s egészségesebb tagokat alkalmazott. Ha a „Koszorú” t. szerk. szives lenne magát bővebben kimagyarózni arészben is, hogy tulajdonképpen mit ért az alatt amit W. *megbénított* operáiban: (melyek közül alig hisszük, hogy egyet is alkalma lett volna hallani és ismerni) igen lekötelezne bennünket, kik ez esetben készek lennének e fontos ügyet tehetségünk szerint bővebben megvitatni s ellenében megvilágítani, hogy az igazság kiderüljön. Mert valamint tőlünk pl: joggal meg lehetne kívánni a motiválást, ha szakmánk határain túllépve, oly dolgokban mondanánk határozott de indokolatlan véleményt, melyre szakértelem hiányában feljogosítva nem vagyunk: úgy viszont követelhetjük mi is a zeneművészet terén, melynek minden erőnket s életünket szenteljük, hogy nyilvánvaló művészeti elvkérdésekben, ellenvéleményeseink necsak a pusztá negatívitás terén maradjanak, hanem az adatokkal támogatott pozitív vitatkozás terére is lépjenek, midőn ily nagy horderejű dologban nyilvános ellenvéleményt állítanak fel. Különböen joggal elmondhatjuk, hogy csak tagadnak, kétségbevonnak de semmit sem bizonyítanak. Mi kétségkívül igen kényelmes eljárás.

A szerkesztőség.

III. A „Zenészetű Lapok”-nak

A Zenészetű Lapok szerkesztősége több rendbeli felvilágosítást kíván a Koszorútól ama jegyzet miatt, mit a „Wagner Richard és hangversenye” című cikk alá tettünk. Jegyzékünk ez volt: „Nem kívánunk tisztelt referensünkkel vitatkozni, örömet elismerjük Wagner kitűnő tehetségét, sőt operareformja is úgy tűnik fel előttünk, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera túlzásai ellen. Azonban a jövő operájának, *amennyire elméletből ismerjük*, nem ígérhetünk nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen, s mert e miatt kénytelen megbénítani azt is, amit *mint* opera elérhetne.” A Zenészetű Lapok ez utolsó tételünket „amint *mint* opera elérhetne” így adják: „amint *minden* opera elérhetne.” Azt hisszük, szükségtelen a „*mint*” és „*minden*” közti nagy különbség magyarázatával kezdeni felvilágosításunkat, s ezért csak a többi részletekre szorítokozunk. Állításunkat, mondják a Zen. Lapok — okokkal nem támogatják, s a pusztá negatívitás terére állottunk stb. stb. Igaz, hogy *okokkal* nem, de olyan *okkal* támogattuk állításunkat, mely egymaga is elég, s amit hogy a Zen. Lapok szerkesztősége észre nem vett, holott először a Koszoróban látta, aztán saját lapjában le is nyomatta: sajnálnunk kell. — Okunk im ez: „*mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen*: stb. „Mi többször kifejtett nézeteink alapján, s velünk az egész civilizált világ szakértő zenészei, s zene kritikusaink legnagyobb része, (?) ellenkező meggyőződésben él, s azt hisszük” stb. stb. mondják a Zen. Lapok. E rossz magyar phrasisra csak azt válaszoljuk, hogy a t. szerkesztőség *többször kifejtett műnézeteit* e tárgyról még sehol sem láttuk, s ezért szívesen vesszük, ha utasít: hol? mikor? és hányszor fejtette ki ama műnézeteit?

„Megléhetősen áttanulmányoztuk W. elméleti műveit, de nem emlékszünk, hogy valahol azt állítná, hogy a szavalati drámával kíván versenyezni,” stb. stb. folytatják a Zenészetű Lapok. — Miután a Z. Lapok szerkesztősége nem emlékszik arra, amit *mejléhetősen* áttanulmányozott, ebből a következik, hogy e tanulmány nem volt *mejléhető*. Mert Wagner mindent alárendel operájában a drámának, sőt az abszolút zene műformáit is épen a drámai hatásért veti el, csak az új operát ismeri el a drámai művészet tőkélyes műformájának, mert a művészetek ide olvadnak s csak itt érik el tőkélyöket, mi oly messzi jövőre esik, hogy innen lett aztán a jövő zenéje, mit sokan nem értenek s e miatt csak gúnynak veszik. Hogy ez iránt a t. c.

szerkesztőség meggyőződjék, olvassa el az „Oper und Drama”-t Wagnertől. Mi a bénítást illeti, ez alatt nem értettünk egyebet, mint azt, hogy a zenei műformák kiküszöbölése sokat levon a zene becsebből. Igaz, hogy ezt Wagner a drámai hatásért teszi; de épen az a kérdés, vajon ez áldozat árán megvásárolhatná-e azt az erős drámai hatást, minő a szavalati drámaké? Mi, amennyire elméletből ítélhetni, kételkedni bátorodtunk benne. Így jegyzetünk csak az elméletre szorítkozva, kár volt a Zenészet Lapoknak szemünkre vetni, hogy még nem hallottuk Wagner egyetlen operáját sem.

Ellenkező véleményben vannak továbbá a Z. Lapok, mert a fenn mondott ok miatt a jövő operájának nem ígérünk nagy jövőt s épen azért vannak ellenkező véleményben, mert Wagner az, *ki operáiban az eddigi eljárás folytán elkövetett undok művészeti elbénításokat gyökerestül kiirtotta.* Felvilágosítjuk tehát a t. c. szerkesztőséget, hogy e tekintetben mi is méltányoljuk Wagnert, csak hogy mérsékeltebben; *örömet elismerjük Wagner kitünő tehetségét, sőt opera reformja is úgy tűnik fel előttünk, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera túlzásai ellen.* De hisz olvassák el önyök még egyszer jegyzetünket s cáfolják meg. Végül azonban legyen szabad nekünk is egy kérdés pont iránt felvilágosítást kérni a Z. L. szerkesztőségétől: mi az oka, hogy miután a t. szerkesztőség Wagnernek oly intolerans apostola, minde mellett egyszer fordításban közölte Schmidt Juliántól a „XIX. század zené”-jét, mely Wagnert minden állásponjtjából ki akarja űzni s bebizonyítani törekszik: hogy Wagner nem is költő? Miért közölték ezt a Z. Lapok, vagy ha közölték, miért nem kísérték valami észrevétellel, mint olyan veszélyes tant, mely emlegetett, de még nem látott műnézeteikkel merőben ellenkezik? .

IV. A „Zen. Lap.” a „Koszorúnak”.

Lapunk f. é. 48-ik számában közölt „néhány szó Wagner érdekében” című cikkünkre, következő felvilágosítást (?) nyertük a „Koszorú”-tól, melyet alább egész terjedelmében közlünk t. olvasóinkkal. Miután pedig a tárgy lényegét illető s általunk kért bővebb felvilágosítások helyett, részint dologra nem tartozó mellékes célzások s kitérésekkel, részint pedig alig indokolt puszta állítások vagy csak ismételt tagadással találkozunk: nem tehetünk mást mint hogy a „Koszorú” cikkét néhány észrevétellel kísérjük.

A „Zenészet Lapok”-nak.

A „Zenészet Lapok” szerkesztősége több rendbeli felvilágosítást kíván a „Koszorú”-tól ama jegyzet miatt, mit a „Wagner Richárd és hangversenye” című cikk alá tettünk. Jegyzékünk e volt: „Nem kívánunk tisztelt referensünkkel vitatkozni, örömet elismerjük Wagner kitünő tehetségét, sőt operareformja is úgy tűnik fel előttünk, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera túlzásai ellen. Azonban a jövő operájának, *a mennyire elméletből ismerjük,* nem ígérhetünk nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen, s mert e miatt kénytelen megbénítani azt is, amit mint opera elérhetne.” A „Zen. Lapok” ez utolsó tételünket „amit mint opera elérhetne” így adják: „amit minden opera elérhetne”. Azt hisszük szükségtelen a „mint” és „minden” közti nagy különbség magyarázatával kezdeni felvilágosításunkat, s ezért csak a többi részletekre szorítkozunk.¹

Állításunkat, mondják a „Zen. Lapok” — okokkal nem támogatják, s a pusztá negatívítás terére állottunk stb. stb. Igaz, hogy *okokkal* nem, de olyan *okkal* támogattuk állításunkat, mely egymaga is elég, s amit hogy a „Zen. Lapok” szerkesztősége észre nem vett, holott először a „Koszorú”-ban látta, aztán saját lapjában le is nyomatta: sajnálnunk kell. — Okunk ím ez: „mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen”² stb.

¹ A *minden* szó *mint* helyett, csak sajtóhiba, mint, hogy elhiend a „Koszorú” reméljük, miután alább ő is e hitát a esvén, szívesen elhisszük neki mi is, hogy az nem szándékos de sajtóhiba. De még ellenkező esetben se látjuk át a két szó közti *nagy különbséget* jelen alkalmazásában. Mert, ha a kérdéses *megbénítás* nélkül elélné azt, amit mint *opera* elérhetne: ebből az következik, hogy nem csak Wagner, de minden zeneköltő operája is csak azon az úton érheti el *azt, amit* tulajdonképen határozottan ki nem fejt a „Koszorú”. — A *minden* szóval tehát azt hisszük épen nem követtünk el valami értelem elleni szentségtörést.

„Zen. Lap.”
² Miután a „Koszorú” ismét csak előbbi állítását ismétli anélkül, hogy Wagner műveiből kimutatná: hol? minő modorban? s minő összefüggéssel állítja ő ezt: mi is előbbi állításunk mellett maradunk.

Mert épen arra kértük fel a „Koszorú”-t, szíveskedjék Wagner műveiből kimutatni azon passusokat, melyekből *kiviláglík tisztán,* hogy ő a *szavalati drámával kíván versenyezni.* Az állítás maga még nem bizonyítás, bár mely oldalról jöjjön is.

„Zen. Lap.”

„Mi többször kifejtett nézeteink alapján, s velünk az egész civilizált világ szakértő zenészei, s zenekritikusainak³ legnagyobb része, (?) ellenkező meggyőződésben él, s azt hisszük” stb. stb. mondják a „Zen. Lapok.” E rossz magyar phrasisra csak azt válaszoljuk, hogy a t. szerkesztőség *többször kifejtett műnézeteit* e tárgyról még sehol sem láttuk, s ezért szívesen vesszük, ha utasít: hol? mikor? és hányszor fejtette ki ama műnézeteket?⁴

„Megléhetősen áttanulmányoztuk W. elméleti műveit, de nem emlékszünk, hogy valahol azt állítná, hogy a szavalati drámával kíván versenyezni,” stb. stb. folytatják a „Zenészet Lapok”. — Miután a „Zen. Lapok” szerkesztősége nem emlékszik arra, amit *meglehetősen áttanulmányozott*, ebből a következik, hogy e tanulmány nem volt *meglehetősen*. Mert Wagner mindent alárendel operájában a drámának, sőt az abszolút zene műformáit is épen a drámai hatás kedvéért veti el, csak az új operát ismeri el a drámai művészet tökéletes műformájának, mert a művészetek ide olvadnak s csak itt érik el a tökélyöket, mi oly messzi jövőre esik, hogy innen lett aztán a jövő zenéje, mit sokan nem értenek s e miatt csak gúnynak veszik. Hogy ez iránt a t. c. szerkesztőség meggyőződjék, olvassa el az „Oper und Drama”-t Wagneről⁵. Mi a

³ Cikkünkben nem *kritikusaink* de *kritikusainak* áll. — Mi is mondhatnánk, hogy nagy különbség van — s valóban van is — a két szó közt. De mint fentebb megjegyeztük, szívesen elhiszük, hogy csak sajtóhiba. Abban azonban magunk is egyetértünk a „Koszorú”-val, hogy e szót *zenekritikusaink* megilleti a kérdő jel.(?) De ezen nincs is mit csodálkozni, főleg ha a „Koszorú” megy jó példával elő.

„Zen. Lap.”
⁴ Ami a rossz magyar phrázist illeti: erre nézve bevalljuk, hogy nem tartjuk magukat csalhatatlan orákulumoknak s a „Koszorú” t. szerkesztőjétől mindig szívesen oly dologban, mihez ő jobban ért mint mi. Azonban inkább kívánunk rossz magyar phrázist mint olyat írni, mit akárki is megcáfolhat ha fáradságot vesz magának a „Zen. Lap.” három évi folyamát átlapozni. A „Koszorú” vagy soha sem olvasta lapjainkat, vagy csak a cikkek címeit de tartalmukat nem olvasta, vagy olyan olvasó beségűsége után indul el, ki ha kell, a fehéret is feketének mondja. Minthogy felszólít a „Koszorú”: s szívesen veszi ha utasítjuk: hol? mikor? és hányszor fejtettük ki *ama műnézeteket?* ime szolgálunk egy halmaz utasítással s kérjük szépen: ne higgyen máskor mindenkinek, s arról amit ír, előbb önmaga győződjék meg.

A *kérdéses műnézetek* bővebb kifejtését megtalálhatja a „Koszorú” a „Zen. Lap.” következő számaiban:

Az 1-ső évfolyam 53-ik számában. A 2-ik évfolyam 2-ik és 3-ik számában, ily nemű cikkekben: „A dalműszöveg. Továbbá: A 2-ik évfolyam 12-ik és 17-ik számában ily címen: „A beszéd dallama”.

A 2-ik évfolyam 14-ik számában ily címen: „Szép Ilon.” s az 1-ső évfolyam 9-ik számában ily címen: „Dinorah”. A 3-ik évfolyam 18-ik és 20-ik számában, továbbá a 3-ik évfolyam 44., 45., 46. stb. számaiban. A 2-ik évfolyam 19-ik számában stb.

Ha kell, még többel is szolgálunk, melyekből kiviláglik, hogy mi geniusa felől már évek előtt ép úgy nyilatkoztunk mint jelenleg. — Azt hisszük egyelőre elég ennyi is szívességnak.

„Zen. Lap.”
⁵ Szükségtelen volt a „Koszorú”-nak a nevezett művet ajánlani, miután biztosíthatjuk, hogy azt már akkor ismertük s olvastuk, midőn a magyar irodalom, a napi sajtó s talán a „Koszorú” munkatársai is Wagnert jóformán még csak a nevérol ismerték.

Igaz, hogy W. mindent alárendel operájában a *drámai hatásnak*, de ez által nem a *szavalati drámával kíván versenyezni*, hanem csak a drámai cselekvények s situatiók jelentőségét érvényre emelni mind azon eszközökkel, — s észszerű alkalmazással — melyek az összes művészeti ágak által segítségül szolgálják. — Azt mondja a „Koszorú”, hogy W. „*az abszolút zene műformáit is épen a drámai hatásért veti el.*” — Ez merőben alaptalan s tarthatatlan állítás. Ugyan kérjük, mit ért a „Koszorú” *az abszolút zene műformái alatt* az operában, melyeket W. elvet magától? — Az opera műformái egészen különböznek az abszolút zene műformáitól, ezt minden jóraivaló zenész is tudja; az opera műformái ezek: *nyitány, recitativ, ária, cavatina, férfi s női kar, kettősök, hármások, négyesek stb.* — Az abszolút zenéjé pedig: a *sonáta*, (adagio, scherzo, finale *menuette* stb. részeivel) *rondó, változatok, programm zenedarabok* stb. egyéb régiebb s újabb mellékrészekkel s apróbb formákkal. Már most kérjük, minő műformákat vetett el W.? Az utóbbiakat csak nem értheti a „Koszorú”, mert annyit csak hallomásból is tud talán, hogy operákban eddigelé még sonátákat, symphoniákat, scherzókát stb. nem alkalmaztak. (Az operákban sokszor elnevezett *rondók, változatok*, e nevezetet épen nem érdemlik, mert ezek alatt egészen mást ért az abszolút zene.) Tehát az előbbieket? — Ha igen, úgy felette nagy csalódásban ringatja magát, mert W. korántsem vetette el ez operai műformákat, hanem csak szélesbítette, más tartalommal látta el mint a chablon operairók, nemesbítette s egészen más irány, modorban használta és használja, mint ahogy a világ s színházi közönség megszokta. W. *csak oly* műformákat használ, minőket más operairók, de geniusához képest

bénítást illeti, ez alatt nem értettünk egyebet, mint azt, hogy a zenei műformák kiküszöbölése sokat levon a zene becséből.⁶ Igaz, hogy ezt Wagner a drámai hatásért teszi, de éppen az a kérdés, vajon ez áldozat árán megvásárolhatná-e azt az erős drámai hatást, minő a szavalati drámáé? Mi, amennyire elméletből ítélhetni, kétkedni bátorokdtunk benne. Így jegyzetünk csak az elméletre szorítkozva, kár volt a „Zenészetí Lapok”-nak szemünkre vetni, hogy még nem hallottuk Wagner egyetlen operáját sem.⁷

Ellenkező véleményben vannak továbbá a „Zen. Lapok”, mert a fenn mondott ok miatt a jövő operájának nem ígérünk nagy jövőt s éppen azért vannak ellenkező véleményben, mert Wagner az, ki operában az eddigi eljárás folytán elkövetett undok művészeti elbénításokat gyökereitől kiirtotta. Felvilágosítjuk tehát a t. c. szerkesztőséget, hogy e tekintetben mi is méltányoljuk Wagnert, csak hogy mesterkéltbben; örömet elismerjük Wagner kitünő tehetségét, sőt opera reformja is úgy tünik fel előttünk, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera túlzásai ellen. De hisz olvassák el önök egyszer jegyzetünket s cáfolják meg.⁸ Végül azonban legyen szabad nekünk is egy kényes pont iránt felvilágosítást kérni a „Z. L.” szerkesztőségétől: mi az oka, hogy miután a t. szerkesztőség Wagnernek oly intolerans apostola, minde mellett egyszer fordításban közölte Schmidt Juliántól a „XIX. század zené”-jét, mely Wagnert minden álláspontjából ki akarta úzni s bebizonyítani törekszik: hogy Wagner nem is költő? Miért közölték ezt a „Z. Lapok”, vagy ha közölték, miért nem kísérték valami észrevétellel, mint olyan veszélyes tant, mely emlegetett, de még nem látott múnézteikkel merőben ellenkezik...⁹

egészen másként, éppen úgy, mint Beethoven ki szinte csak azon műformákban dolgozott melyekben elődei, de azért ő még is a nagy Beethoven, a többi pedig, csak a többi? — Hogy minden ember gyenge fia nem érti, ez nem bizonyítja még a műformák elvetését. Vagy az irodalom minden ága, a tudomány, mesterség, költészet stb. terén nyereség a tökéletesbülés, a műformák kifejtése s újak feltalálása s csak a zene s opera terén bűn, impracticus rajongás szért, mert az avatlanok mindjárt nem értik fel nem foghatják? A „Koszorú” meg nem köszönné e tant s az ily elveket, ha azon a téren akarnók érvényesíteni, melyen ő ennyi magasztos szellemi eredmény előállításán — s valóban sikerdúsan — fáradozik.

„Zen. Lap.”

⁶ De éppen ez téves állítás, mert akármikor kimutatható, hogy W. nem küszöbölte ki a zenei műformákat, azaz: azon műformákat, melyek az opera részleteit képezik. Vagy talán más műformákat ért a „Koszorú” mint amelyeket fentebb elszámoltunk? — Ha igen, úgy mi is szívesen vesszük, ha utasít: hol találhatjuk fel azokat? — „Sokat levon a zene becséből” — mondja a „Koszorú”. — Az ily állításnak csak akkor van értelme, ha az állító kimagyarazza szabatosan: miért von le s miben áll a levonás? Az ellenkezőt csak akkor lehet ellenében megvilágítani. Így csak kibúvó phrázis!

„Zen. Lap.”

⁷ Éppen nem, mert a zene hatása utóljára is csak külbe hatáson alapulván, szükséges érezni hatását főleg annak, ki hallérezki segítségével nélkül úgy sem ítélhet felőle. Oly zenésznek, kiről tudjuk, hogy a puszta vezérkönyvből is képes egy operát megítélni, nem vetettük volna a szemére.

„Zen. Lap.”

⁸ A különbség tehát köztünk az, hogy a „Koszorú” előtt W. operareformja úgy tünik fel, mint egy s más tekintetben üdvös reactio a jelenkori opera túlzásai ellen. — Mi pedig reformját minden tekintetben üdvösnek ismerjük el, s mihelyest szíveskedik velünk tudatni, (amit ez úttal elmulasztott) hogy mit ért hát voltaképen az „egy s más tekintetben” alatt: mi sem késendünk indokolni állításunkat. Addig nincs mit megcáfolni.

„Zen. Lap.”

⁹ Felvilágosításokkal mindenkor készek vagyunk szolgálni s így a kényes ponttól sem ijedünk meg.

Afelett már jóformán tisztában vagyunk, hogy a „Koszorú” bizony nem lapozgatta a „Zen. Lapokat”, mert különben nem kért volna fel a fentebb kiszolgáltatót szívesre. S még is mily mindentudó! azt is tudja, hogy Schmidt Julián művéből egykor mutatóványt közöltek lapjaink, mely bebizonyítani törekszik: hogy Wagner nem is költő.

Hogy a „Koszorú” W. apostolának nevez, ám legyen, akár mint gúnyt, akár mint bókot elfogadjuk; de hogy mellette intolerans epithetonnal is felruház, ezt nem tudjuk mi joggal teheti, amennyiben ha nem több, de annyi toleranciát mindig gyakoroltunk lapjainkban, amennyit a „Koszorú” saját hasábjain.

Hogy Schmidt Julián művéből miért közöltünk mutatóványt, mely Wagner irányával nem egyezik s miért nem láttuk el azt mint veszélyes tant észrevételekkel? erre egyszerűen csak azt feleljük: mert nem annyira veszélyes tannak, mint érdekes elmefuttatási olvasmány-

V. VÉGSZÓ

a Zenészeti Lapoknak

Sámson. Kinn a meztelen kardom! Köss beléjük, én majd védlek hátul.

Ábrahám. Minket illetnek azok a szárfülek, földi?

Sámson. Akit illet, azt illeti, földi.

Gergely. Kapcáskodik kend, földi?

Ábrahám. Hogy kapcáskodom-e földi? Nem, földi.

Romeo és Julia

Miután a Z. L. szerkesztősége *nem nagy különbséget* lát az általunk alkalmazott *min* s az e helyébe csúszott *minden* értelme közt, sőt igyekszik bebizonyítani, hogy az mindegy: minden kedvünket elvesztettük a további szóváltástól. — Miután azonban a Z. L. kereken tagadják amit múlt számunkban állítottunk: még egy pár szót ennek érdekében. — A Z. L. nem hiszik, hogy Wagner a művészeteket csak az operában reméli teljes érvényre juthatni s egyiknek sem ígér jövőt önállóan, hanem csak a jövő zenéjében. Sajnáljuk tehát, hogy miután a t. szerkesztőség az általunk ajánlott „Oper und Dramá”-t az összes magyar irodalomnál jóval korábban ismeri, még sem győződik meg állításunk alaposágáról. Úgy látszik ez iránt hasztalan szaporítnók a szót; de egy jó módot ajánlunk, mely a gordiusi bogot ketté vágja: folyamodjanak a Z. Lapok egyenesen a forráshoz, Wagnerhez. Óhajtjuk, hogy innen kedvező választ nyerjenek, mely esetben örömet visszavesszük állításunkat. — Most is azt mondjuk, hogy a kérdés alatti tárgyban (hogy t. i. vajon lehet-e az operának a szavalati drámával versenyezni? melyiknek van előnye a másik felett? mi ez az előny? stb., mert hisz e miatt tettük ominosus jegyzetünket, s a Z. L. épen e miatt szólaltak fel s kértek felvilágosítást a t. szerkesztőség egy műnézetet sem mondott. Az idézett számokban — hol ama műnézetekre vagyunk utasítva — mindent találtunk, csak erre vonatkozó műnézetet nem. — Szíveskedjék a t. szerkesztőség vagy idézni az itt mondottakat, vagy más számokat ajánlani. — Úgy látszik, hogy a Z. L., midőn a műformákat osztályozzák, épen összezavarják. Azt mondják, hogy a nyitány, ária, cavatina, férfi s női kar (nem is tudtuk, hogy hím és nőnemű műforma is van) kettősök, hármasok, négyesek (hát ezek mind külön műformák?) tartoznak az operához, s a sonata, rondo, változatok, stb. stb. az abszolút zenéhez. — De hisz a nyitány abszolút zeneforma; hát Wagner Faust nyitánya? Mosonyi nyitánya? s mind azon nyitányok, melyekkel semmi opera nincs kapcsolatban? Mi azt hisszük, hogy az operában, t. i. nem a Wagnerében, minden feljebb elősorolt forma előjöhethet, s az abszolút zene formája csak annyiban különbözik, hogy itt szélesebb, tágabb, bővebb, hosszabb. — Igaz, hogy nem vagyunk e téren szakemberek, de nem kell valami mélyeséges tudomány ahhoz, amit Lobe magyarul is megjelent s szerencsére szerkesztőségünkhöz is beküldött „Zene Káté”-jában mond a tanulóknak. Egy pár kérdés s felelet szolgáljon igazolásunkra:

339. *Mi a cavatina?*

Rövid, kidolgozott, s többnyire csak egy részből álló ária.

nak tartván, meg akartuk azzal olvasóinkat ismertetni anélkül, hogy szükségesnek tartottuk volna az ellenjegyzeteket, melyek ez esetben tíz annyi hasábot foglaltak volna el mint maga a cikk. A nevezett elme-futtatás, nemcsak Wagnerről, de a 19-ik század minden zeneköltőjéről is úgy ír, hogy bizony minden állítását sem a „Koszorú” alá nem írná. *Heinétől* is közöltünk több cikket *Liszt, Chopin, Paganini, Bellini* felett anélkül, hogy minden tételével, megjegyzésével egyetértenénk. Egész más dolog az, amit egy szaklap maga állít s ami elvet maga vall, mint az, amit érdekes olvasmányul felmutat olvasóinak. Ugyan melyik lap az, mely mindent aláír amit hasábjain közöl főleg különös ajánlgatás nélkül? Talán a „Koszorú” e részben is kivételt képez? Ami a Wagner irány melletti következtességet illeti: erre nézve nyugodtan érezzük magunkat s nem teszünk úgy, mint némely lapok, melyek míg itt volt s míg néhány napig a fővárosi divathoz tartozott, egekig magasztalták, most pedig lassankint kezdik levakarni nevééről azt a vakító aranyos papírost, melyet meggyőződésük ellen savanyú képpel ráakasztottak!

„Zen. Lap.”

341. *Mi az ária?*

Az áriák formái nagyon különböznek, annyira, hogy azokról egy általános fogalmat adni nem lehet. Néha hasonlítanak a sonata, néha a rondo formához.

342. *Mik a pár, hármás és négyes dalok?*

Szintolyanak, mint az ária, cavatina stb., azon különbséggel, hogy emezeket csak egy, amazokat pedig több személy énekli.

De nem ereszkedünk bővebb fejtegetésbe. Arról azonban biztosítjuk a Z. Lapokat, hogy Wagner elméletével az eddigi (oly zavarba hoztak a Z. L., másfelől Lobe, hogy már nem tudjuk hányadán vagyunk) műformák össze nem férhetnek. — Ad vocem elmélet. A Z. Lapok tagadják, hogy Wagner elméletét zenéje hallása nélkül megérthetnők. De Wagner épen azért írta az „Oper und Dramá”-t, mert zenéjét magok a németek sem akarták megérteni. Egyébiránt szomorú elmélet az, mit a megérthetés kedvéért énekelve kell előadni, s ha a Z. Lapok ezt fogják Wagner elméletére, nem mellette beszélnek. — Schmidt Juliánra nézve ezúttal hát legyen úgy, hogy a t. szerkesztőség akarja; de megjegyezzük, hogy bizonyos irányt követő lap vagy nem közöl irányával ellenkezőt, vagy ha igen, az olvasót tájékozni szokta.

VI. [Az *Athenaeum*, e legtekintélyesebb . . .]

Az *Athenaeum*, e legtekintélyesebb irodalmi és művészi lap Angliában, Mendelssohn közelebb kiadott leveleiről szólótan, így emlékezik a legifjabb német zeneközönségről és műbírakról: „Németország pelyhes ifjúsága, mely a maga tudatlanságában a múlt kor minden nagyjait kifütyöli, mely Mozartot nehézkessé, bágyadtan mondja, Beethovent mint egy kezdőt veszi pártfogásába, Webert csak népzenei szerzőnek ismeri el, Mendelssohnt ásitva egyhangú és üres formalistának jellemzi, de Schumannnak valamely együgyű darabja mellett el kezd álmodozni és pityeregni s Wagner úr szörnyetegeit ótalmába veszi, — e levelek olvas-tán magáa szállhatna, meglátván belőlök, hogy a németek legnémetebbitke, s a derekak leg-derekbibika minden műforma iránt, lett legyen bár az övétől mennyire különböző, részvéttel és méltánylattal volt, és minden zeneszerzőt a maga valódi értéke szerint becsült, anélkül, hogy kérdezné, új-e vagy régi.” — Tehát még egy *tudatlan* lap a Koszorún kívül, mely „az eu-rópai összes kritikától eltérve” Wagner szerzeményeiről obligát magasztalásnál egyebet is bátorodik mondani. Már hát *ketten* vagyunk!

Debreczeni István

ARANY JÁNOS HÁROM LEVELE

Arany János paraszti származásából eredt földszeretete, szüleinek szegénységében gyökerezett takarékosága és e kettőből sarjadt takarékoságának módja — a földből vagy a föld-del kapcsolatban élők általános gyakorlata szerint — földévtágya. Hamarosan el is kezdte ezt az évtágyát kielégíteni, melyet még jobban fokozott kis apai jussa és felesége csekély öröksége. Nősülése után pár évre mintegy 30 ár (819 négyszögöl) területű ketrészletet vett az akkor kiosztott gyümölcsösnek szánt földből, melyet később az ő nevével Arany-kertnek neveztek el és ma is így hívják. Aztán tovább szaporította kis birtokát, mert ő is vallotta és teljesítette a földből élők iratlan törvényét, hogy a föld tiszta hozamát földbe kell fektetni. Úgyhogy 1864-ben — mikor másfél éve Kőrösön tanárkodott — saját szavai szerint 16 hold „jutott neki a mi plánétánk superficieséből”.

Földévtágya állandóan égeti s a földvásárlást tovább akarja folytatni és pedig nemcsak földje jövedelméből, hanem írói keresetéből is. Toldi második kiadását eladva — bár bizony-talan, hogy mikor kapja meg az árát — már előre földet akar vásárolni rajta. Sógorát, nénjét mozgósítja, mert szeretne „csak pár köblöst is” ragasztani belőle, az legalább megmaradna. *Toldi estéje* árával és megtakarított pénzével — mintegy 1000 — 1200 forinttal már néhány hold vételére ad megbízást sógorának, mert fél, hogy ha nem tud szerezni, megtakarított kis lókéjét lassankint megeszik.

Paraszti származása, földszeretete és takarékosága mellett állandóan sarkallta a terhes „Schulmeisterégtől”, a tanárságtól s egyben az örökké unt Kőröstől való szabadulás vágya. Ehhez járult honvágya szülőföldje, Szalonta iránt. El sem tudta másként képzelni életét (év-